

2. VYMEZENÍ POJMŮ

Před zahájením stavby domu je vždy nezbytné vybudovat pevné základy. Pevným základem předkládané publikace by mělo být vymezení pojmů, které jsou pro ni signifikantní. Těmito pojmy (termíny), které se následně objevují v celé předkládané publikaci, jsou: osobnost člověka, ochrana osobnosti, lékař a pacient.

2.1. Osobnost člověka

Z pohledu práva ochrany osobnosti pojem „*osobnost člověka*“ představuje jeden z předmětů absolutních osobnostních práv, jak jsou stanoveny občanským zákoníkem. Občanský zákoník doslova deklaruje (pozor nikoliv konstitutivně zavádí, ale deklaruje), že každý člověk má vrozená, již samotným rozumem a citem poznatelná přirozená práva, a tudíž se považuje za fyzickou osobu. Zákon stanoví jen meze uplatňování přirozených práv člověka a způsob jejich ochrany. Přirozená práva spojená s osobností člověka nelze zcizit a nelze se jich vzdát a stane-li se tak, nepřihlíží se k tomu. Nepřihlíží se ani k omezení těchto práv v míře odporující zákonu, dobrým mravům nebo veřejnému pořádku.²⁰ Osobnost člověka, která je tvořena osobnostními právy, je tedy tvořena právy, která jsou vrozená, tj. nelze je nabýt (ani pozbýt) za života (např. právo na život či dobrou pověst). V určitých případech, které jsou vymezeny zákonem, práva člověka vznikají ještě před jeho narozením a trvají i po jeho smrti.²¹ Osobnostní práva jsou striktně přirozenoprávní. To znamená, že stát zákonem nestanoví, resp. konstitutivně nerozhodne o tom, že lidé mají následující práva. Stát osobnostní práva deklaruje a zároveň je jeho úlohou vymáhat jejich ochranu.²²

Předlohou § 19 občanského zákoníku, který deklaruje to, že osobnostní práva člověka jsou právy přirozenými, bylo ustanovení § 16 ABGB.²³ V náhledu na přirozenoprávní pojetí osobnostních práv lze tedy spatřovat již vysoký stupeň konzistentnosti a ustálenosti, byť tímto úhlem pohledu bylo v České republice

²⁰ Ustanovení § 19 občanského zákoníku.

²¹ Například práva nascitura před narozením, anebo právo domáhat se ochrany osobnosti zemřelého (například práva na dobrou pověst).

²² LAVICKÝ, P. *Občanský zákoník : komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 338. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-529-9.

²³ Ustanovení § 16 ABGB: „*Každý člověk má vrozená, již rozumem poznatelná práva, a nutno jej tudíž považovati za osobu. Otroucní nebo nevolnictví a k tomu se vztahující výkon moci nejsou v těchto zemích dovolena.*“

(v Československu) částečně otřeseno komunistickým režimem. K citovanému ustanovení § 16 ABGB je pak nutné připojit ještě ustanovení následující (tj. § 17 ABGB), které stanovilo nezczizitelnost těchto práv, avšak zároveň připouštělo omezení osobnostních práv na základě zákona.²⁴ I v tomto směru jde tedy o právní institut „vyzrálý“ s bohatou rozhodovací praxí a s ustáleným výkladem. Předmětná ustanovení § 16 a § 17 ABGB dokonce rakouský právník a politik, Joseph Unger, označoval za ústřední normu rakouského práva.²⁵ Výše nastíněné přirozenoprávní pojetí osobnosti člověka pak velmi výstižně popisuje Karel Eliáš: „*Jusnaturalistické pojetí subjektivního práva jako emanace lidské důstojnosti není jen hlavní heslo rakouského kodexu, ale je to především jeho myšlenkový základ podmiňující celkovou stavbu tohoto zákonodárného díla jak systematicky, tak obsahově. Zřetel na lidské individuum nevyústíje v individualistický cynismus: jsi svobodný, je na tobě, abys sám poznal, kde je tvé štěstí, tak se chovej podle toho, jen nepřekračuj zákaz zákona. Naopak, a v tom je právě noblesa rakouské civilistické tradice, bere člověka ve chvílích nouze a bezradnosti v ochranu ve snaze varovat ho před vlastní nerozvážností a pomoci mu v nerozhodnosti, stejně jako má na zřeteli faktickou nerovnost mezi slabšími a silnějšími.*“²⁶

Osobnost člověka je tedy tvořena jeho přirozenými právy, která lze mimo jiné odvodit od Kantova konceptu pojetí člověka, jenž je svým vlastním účelem, a dále od základních atributů lidské osobnosti spočívajících v lidské autonomii a důstojnosti. Jedním z nejpodstatnějších atributů osobnosti člověka je pak lidská svoboda.²⁷

Jak jsem již uvedl výše, osobnostních práv v pojetí moderního přirozeného práva se člověk nemůže na základě právního jednání zříci, zároveň ovšem není povinen je vykonávat. Pro osobnost člověka neexistuje přesná definice, která by byla obsažena v zákoně. Ustanovení § 81 občanského zákoníku deklaruje, že chráněna je osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv. Každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého. Ochrany pak požívají zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy. Je tedy postaveno nájisto, že život, důstojnost a další, občanským zákoníkem citované složky osobnosti člověka jsou součástí osobnosti člověka, nicméně osobnost člověka nelze přesně definovat, respektive nelze říci, že je zde numerus clausus složek osobnosti člověka. Vymezení osobnost člověka pak podstatným způsobem napomáhá definovat judikatura: „Ač

²⁴ Ustanovení § 17 ABGB: „Co je přiměřeno vrozeným přirozeným právům, o tom se má potud za to, že tu jest, pokud se neprokáže zákonné omezení těchto práv.“

²⁵ KARNER, E. *Ochrana osobnosti v Rakousku a Evropě*. Sborník Karlovarské právnické dny. 2013, č. 21, s. 662–680.

UNGER, J. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts: Zweiter Band*. Hansebooks, 2013. ISBN 13: 9783743405790.

²⁶ ELIÁŠ, K. *Noblesa civilistické tradice a postmoderní přístupy k občanskému právu*. *Právní rozhledy*. 2003, č. 8, s. 413–417.

²⁷ ROUČEK, F. a J. SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. [Nachdr. der Aufl. Praha 1935–1937]. Praha: Codex Bohemia. ISBN 8085963604. Výklad k § 16 a § 17.

mohou být definice rozličné, lze například konstatovat, že za osobnost je považován člověk jako jednatel, jako subjekt poznání, resp. poznávání, prožívání a jednání ve své společenské podstatě i individuálních zvláštnotech, jako nejmenší sociální jednotka i určitá psychofyzická a sociálně psychická struktura. Z hlediska psychologie se osobnost může jevit jako historicky se krystalizující a vyvíjející se celek, systém duševních (ale nepochybně i duchovních) vlastností a tendencí jednotlivce, charakterových rysů, schopností, temperamentu, postojů, potřeb a zájmů, vzdělání, náboženského a kulturního zaměření, přičemž jedním z podstatných rysů osobnosti je vědomí. Osobnost se projevuje jako dynamický systém, jehož rysy se mění podle věkových stupňů; relativně větší stálosti dosahují v dospělosti. Psychologické vlastnosti osobnosti jsou zprostředkovány zvláštnotmi nervového systému, které však samy o sobě neurčují charakter, zájmy a sklony člověka. Ty se vytvářejí v procesu individuálního vývoje vlivem výchovy, výuky a společenského prostředí vůbec, přičemž aktivita subjektu („sebetvoření člověka“) v průběhu vývoje roste. Podstatou osobnosti jsou její vztahy k vnímané skutečnosti, k druhým lidem, ke kulturně společenským hodnotám, k aktuálnímu stavu společensko-politického prostředí apod. Tyto vztahy se projevují ve styku s lidmi, v jednání a chování člověka, jeho kulturními výtvoři apod. Každá osobnost má obecné vlastnosti všelidské povahy, zároveň však odráží specifické historické podmínky své doby, národa, společenského zařazení, povolání a má své svérázné, neopakovatelné rysy. Je tak mimo jiné i produktem své doby a jejích podmínek; zároveň v té či oné míře svým podílem na tom produkuje tuto dobu a její podmínky utvářením a přetvářením svého okolí. Nelze samozřejmě opomenout ani fyzické složky osobnosti fyzické osoby, jako je úroveň jejího zdraví, zvláštnoti vyplývající z jejího individuálního vzhledu a stavby těla, příslušnosti k mužské nebo ženské populaci, konkrétní lidské rase, apod. Přes mnohost jednotlivých složek a aspektů osobnosti je však nutno osobnost fyzické osoby vždy vnímat v její ucelenosti a nedělitelnosti.²⁸

Nebo též: „Pro základní práva a svobody je, na rozdíl od veřejných statků, typická jejich distributivnost. Aspekty lidské existence, jakými jsou např. osobní svoboda, svoboda projevu, účast v politickém dění a s tím spjaté volební právo, právo zastávat veřejné funkce, právo sdružovat se v politických stranách atd., lze pojmově, věcně i právně členit na části a tyto přiřadit jednotlivcům.“²⁹

Podstatným znakem osobnostních práv v moderním pojetí je též skutečnost, že osobnostní práva se týkají všech osob. Ve světle přirozených práv, která byla nespočetněkrát deklarována v nejrůznějších prohlášeních o lidských právech, listinách základních práv a svobod nebo v mezinárodních smlouvách, je zcela nepřipustné některé osoby z působnosti osobnostních práv vyloučit. Civilizovaný svět tak za všech okolností odmítá jakoukoliv formu otroctví a okruh lidských práv vztahuje na všechny fyzické osoby.³⁰

²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. července 2000, sp. zn. 30 Cdo 2304/99.

²⁹ Nález pléna Ústavního soudu ze dne 9. října 1996, sp. zn. Pl. ÚS 15/96.

³⁰ ZELDIN, W. International Laws: Children's Rights. *The Law Library of Congress*. 2007, 17, p. 10.

Thomas Clarence společně s Theodorem Millonem definují osobnost člověka z perspektivy psychologie jako komplexní souhrn hluboce zakořeněných psychologických vlastností, které se projevují převážně bez našeho vědomí a nelze je snadno měnit. Tyto vlastnosti se navenek do značné míry projevují automaticky bez ohledu na naši vůli. Jde tak o vnitřní všudypřítomné rysy, jež jsou dány komplikovanou maticí založenou na kombinaci biologických dispozic a zkušeností získaných učením. Osobnost člověka zahrnuje rovněž individuální charakteristiku vnímání, pocitů, myšlení, ovládání se a chování.³¹

Lze tedy uzavřít, že osobnost člověka nelze definovat přesně, je však možné vymezit okruh práv, která se osobnosti člověka dotýkají. Tato práva budou ve většině případů stejná pro valnou většinu osob, nicméně každá z nich může subjektivně klást důraz na jinou složku osobnostních práv. Osobnost člověka je pak souhrnem vrozených absolutních práv, jejichž rozvoj a subjektivní přístup k nim je ovlivňován studiem, prostředím, v jakém se osobnost rozvíjí, genetikou, životní zkušeností a globální geopolitickou situací. Na osobnost člověka tak působí jak objektivní, tak i subjektivní vnější vlivy. Za objektivní vnější vliv lze považovat například válku, zemětřesení, morovou epidemii apod. Za subjektivní vlivy působící na osobnost člověka pak považují studium, sport a rozvoj tělesné zdatnosti (v rovině psychické, neboť osoby, které pravidelně sportují, by například měly být odolnější vůči stresu), odhodlání cestovat a rozvíjet osobnost poznáním cizích kultur apod. Tyto objektivní a subjektivní vlivy společně tvoří abstraktní složku osobnosti. Vedle ní dále existuje konkrétní, hmatatelněji uchopitelná složka osobnosti. V tomto případě půjde o lidskou integritu, která se projevuje právem na život a zdravím (respektive každý člověk je chráněn před zásahy do svého života a zdraví). Do této hmatatelné složky lidské osobnosti je pak nezbytné vztáhnout v určitém slova smyslu i projevy osobní povahy, a to i v podobě na těle člověka. Tuto tezi lze nejlépe vysvětlit na příkladu. Pokud se kdokoliv rozhodne mít dlouhé vlasy, je to bezesporu jeho svobodné rozhodnutí a projev jeho osobnostních práv. Pokud tedy jiný do tohoto osobnostního práva zasáhne tím, že danou osobu ostříhá, půjde o zásah do osobní integrity a svým způsobem do projevu osobní povahy. V žádném případě však takový zásah nelze hodnotit jako zásah do zdraví, neboť vlasy člověku dorůstají a jejich oddělení od těla ustřížením nijak negativně nepůsobí na lidské zdraví ani nepůsobí bolest. To se projevuje i v tom ohledu, že na rozdíl od amputované paže, která je tzv. věcí extra commercium, tedy věcí neobchodovatelnou a nepřevoditelnou v souladu se zákonem, jsou vlasy obchodovatelné a prodej ustřížených vlasů například pro účely výroby paruky zákon připouští.

Osobnost člověka je tedy tvořena právy abstraktními, fyzicky neuchopitelnými a vedle toho i právy do jisté míry hmatatelnými. Pokud jsou vývoj a determinace abstraktní složky osobnosti (nikoliv původ, neboť ten je vrozený) popsány výše jako

³¹ IMMELMAN, A. and J. THIELMAN. *The Personality of U. S. Supreme Court Justice Clarence Thomas*. (Research report). Collegeville and St. Joseph, MN: St. John's University and the College of St. Benedict, Unit for the Study of Personality in Politics, 2004.

kombinace subjektivních a objektivních vlivů, lze též říci, že i hmatatelná složka osobnosti je tvořena subjektivními a objektivními vlivy. Mezi subjektivní vlivy lze zařadit například zásady stravování nebo přístup ke sportu (s ohledem na fyzickou stránku věci, nikoliv psychickou), tj. to, jak ovlivňujeme náš zevnějšek. Objektivním vlivem je pak především genetika nebo například vrozené postižení (pokud není způsobené geneticky, neboť jinak jde o tentýž objektivní vliv).

Osobnost člověka tedy lze alespoň částečně definovat, a to jako souhrn vnějších i vnitřních práv a vlastností, s kterými se člověk rodí a které se v kontextu vnějších i vnitřních a subjektivních i objektivních vlivů vyvíjejí za života člověka. Za jistých okolností lze pak status osobnost člověka přiznat i prozatím nenarozenému plodu za předpokladu, že se dítě narodí živé a vyhovuje to právům dítěte,³² a též osobě zemřelé, pokud dojde k neoprávněnému zásahu do jejich osobnostních práv, která lze chránit i po smrti.³³

2.2. Ochrana osobnosti

Právo na ochranu osobnosti, respektive principy smyslu ochrany osobnosti lze spatřit v ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku.³⁴ Za ochranu osobnosti považují zejména jakékoliv jednání člověka, které činí před tím, aby odvrátil zásah do jeho osobních práv, anebo jednání, které činí k tomu, aby došlo k náhradě škody a odškodnění nemajetkové újmy, která mu byla způsobena. Jednoznačně s chirurgickou přesností ovšem pojem „ochrana osobnosti“ definovat nelze, neboť rozsah toho, co je možné pod tento pojem subsumovat, se stále vyvíjí. I při vymezení nadepsaného pojmu je velmi nápomocná judikatura. Například Nejvyšší soud „ochranu osobnosti“ definoval takto: „*Občanský zákoník právo na ochranu osobnosti fyzické osoby upravuje jako jednotné právo, jehož úkolem je v občanskoprávní oblasti zabezpečit respektování osobnosti fyzické osoby a její všestranný svobodný rozvoj. Jde o důležité rozvedení a konkretizaci čl. 7, 8, 10, 11, 13 a 14 Listiny. Přitom v tomto jednotném rámci práva na ochranu osobnosti existují jednotlivá dílčí práva, která zabezpečují občanskoprávní ochranu jednotlivých hodnot (stránek) osobnosti fyzické osoby jako neoddělitelných součástí celkové fyzické a psychicko-morální integrity*

³² Ustanovení § 25 občanského zákoníku: „*Na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Má se za to, že se dítě narodilo živé. Nenarodí-li se však živé, hledí se na ně, jako by nikdy nebylo.*“

³³ Ustanovení § 82 občanského zákoníku: „*(1) Člověk, jehož osobnost byla dotčena, má právo domáhat se toho, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno nebo aby byl odstraněn jeho následek. (2) Po smrti člověka se může ochrany jeho osobnosti domáhat kterákoli z osob jemu blízkých.*“

³⁴ Ustanovení § 3 odstavce 1 občanského zákoníku: „*Soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým.*“

osobnosti. Výčet těchto jednotlivých práv tak, jak jsou uvedena v občanském zákoníku, je pak pouze demonstrativní.³⁵

Ochranu osobnosti lze do značné míry spatřovat i v ochraně pokojného stavu – v ochraně stavu, kdy naše práva nejsou ničím rušena (byť jde o vymezení jen poloviny smyslu ochrany osobnosti, neboť ta nutně musí zahrnovat i ochranu před již probíhajícím narušením pokojného stavu, náhradu škody (naturální restituci) a náhradu nemajetkové újmy v penězích). Ochranu pokojného stavu je však možné považovat za značnou část ochrany osobnosti. Výkladem pojmu „Ochrana pokojného stavu“ se zabýval Jan Hurdík, který k němu uvedl: „Ochrana pokojného stavu, obč. právo poskytuje ochranu nejen ohroženým nebo porušeným subjektivním právům, nýbrž v zákonem stanovených situacích i tzv. pokojnému stavu. Jde o ochranu stavu, který se vytvořil a nerušeně trval po takovou dobu, kdy již s ohledem na okolnosti lze hovořit o stavu pokojném. Tento stav nemusí být v souladu s právem, může jít i o protiprávní stav. V případě zřejmého zásahu do pokojného stavu se lze domáhat ochrany u příslušného orgánu státní správy, který může předběžně zásah zakázat nebo uložit, aby byl obnoven předešlý stav.“³⁶ Ochranu osobnosti lze v tomto světle vnímat jako veškerou snahu, která nás vede k tomu, abychom uchovali pokojný stav, tedy stav vnějšího a vnitřního prostředí, které nám vyhovuje. Půjde tedy o jednání, která vedeme k tomu, abychom odvrátili hrozící útok (nutná obrana), jednání, kterého se i přes zákaz dopustíme, abychom chránili svoje zdraví (krajní nouze a řízení po požití alkoholu) apod. Jak jsem však již uvedl, jde pouze o polovinu definice ochrany osobnosti. Druhou částí této definice je jednání postižené osoby, které má vést k odstranění či kompenzačnímu zmírnění následků vzniklých v důsledku zásahu do osobnostních práv.

Na druhou stranu pod ochranu osobnosti nelze podřadit jakékoliv jednání, které činíme vůči každému zásahu do naší integrity, respektive z ochrany osobnosti je nutné vyjmout jednání, kterým se bráníme vůči běžným nepříjemnostem. Pokud nám ráno v přeplněném metru jiný pasažér bude stát na noze, může to být nepříjemné, avšak zdvořilostní frázi, zda s nohou může přešlápnout, nelze podřadit pod ochranu osobnosti. Za preventivní ochranu před zásahem do našich osobnostních práv tak lze považovat pouze ochranu před jednáním, které by bylo způsobilé do našich osobnostních práv skutečně zasáhnout. Mezi takové jednání drobné nepříjemnosti řadit nelze.³⁷

Ochranu osobnosti lze též vymezit za pomoci logického výroku a contrario. Je-li právem jedince žít svůj život dle vlastního uvážení, a contrario ochranou osobnosti bude veškeré jednání směřující proti zásahům do tohoto práva, nebo jednání směřující k nápravě takového práva. Veškeré jednání samozřejmě musí být činěno v rámci subjektivních osobnostních práv, tj. nesmí překračovat objektivní právo. Za ochranu

³⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. června 2007, sp. zn. 30 Cdo 154/2007.

³⁶ HURDÍK, J. Ochrana pokojného stavu. In: HENDRÝCH, Dušan. *Právníký slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1.

³⁷ OLIPHANT, K., P. ZHANG a L. CHEN. *The legal protection of personality rights: Chinese and European perspectives*. Boston: Brill Nijhoff, 2018, s. 90. ISBN 9789004276291.

osobnosti nelze v žádném případě považovat jednání, které by bylo v rozporu s objektivním právem. Ochranou osobnosti lze nazývat pouze to jednání, které je činěno v souladu se zákonem, a tedy stejně jako osobnost člověka je právem uznáváno a chráněno.³⁸

Závěrem této části bych pojem „ochrana osobnosti“ rád vymezil svými slovy obdobně, jak jsem ji popsal ve své rigorózní práci „*Ochrana osobnosti v kybernetickém prostoru*“. Právo jedince usilovat o svoje štěstí lze v diagramu načrtnout jako spojnici dvou bodů. Aktuální stav je bod A a cílový stav je bod B. Přímka mezi oběma body pak naznačuje plynutí času a naše úsilí bodu B dosáhnout. Jen pro vysvětlení – bod B může znamenat i udržení stavu v bodu A a přímka pak naznačuje míru našeho úsilí v čase, které musíme vynaložit k tomu, aby byl stav v bodě A zachován. Jakýkoliv zásah do přímky mezi oběma body, který ji odkloní, prodlouží, zkříví apod., lze považovat za zásah do našich osobnostních práv, neboť nám bylo znemožněno nebo ztíženo dosáhnout svého štěstí. Veškeré jednání, kterým bude jakákoliv osoba ochraňovat přímé vedení spojnice bodů A a B (tj. jednání zabráňující zkřivení této spojnice), stejně tak jako jednání, které může následně usilovat o naturální restituci (opětovné narovnání přímky) či finanční kompenzaci (finanční kompenzace za to, že přímka bude delší), lze ve světle výše uvedeného považovat za ochranu osobnosti.

2.3. Lékař

Definovat lékaře je pro účely předkládané práce poměrně jednoduché. V souladu se zákonem o poskytování zdravotních služeb půjde o tzv. poskytovatele zdravotních služeb anebo zaměstnance poskytovatele zdravotních služeb (ovšem jen na pozici lékaře, neboť zaměstnancem poskytovatele zdravotních služeb je i zdravotní sestra, sanitář apod.). Poskytovatele zdravotních služeb zákon o poskytování zdravotních služeb definuje jako fyzickou nebo právnickou osobu, která má oprávnění

³⁸ Článek 2 odst. 3 Listiny.

HENDRYCH, D. *Správní právo: obecná část*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 62. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-049-2.: „Zákon je dominujícím vnitrostátním pramenem správního práva. Je aktem, který charakterizuje stát s parlamentním zřízením, aktem, jenž prošel ústavou stanoveným zákonodárným procesem a na kterém se usnesl parlament, když se dříve na něm zúčastnili i ostatní zákonodáři „činitelé“ (obyvatelstvo, hlava státu, ministři), a který byl publikován v úřední sbírce zákonů. (...) Zákon je nadřazen ostatním pramenům, které mu nemohou odpovídat. Pouze na základě zákona je možné ukládat povinnosti (čl. 4 odst. 1 LPS). Výsadní postavení není ovšem úplně neomezené. Ústavní normy stojí nad ním a zákony musí být s nimi v souladu. Tento vztah má i pozitivní stránku: zákonodárce má povinnost je formou zákona provádět. (...) Zákon je určující v procesu realizace práva, je i kritériem jeho kontroly.“